

Vznik a význam samostatné budovy Městské spořitelny pražské

Ve druhé polovině šedesátých let minulého století se dovršovala první průmyslová revoluce a stále jasněji se krystalizovala třídní struktura české společnosti. Demokratické a národně emancipační hnutí v letech 1867–1871, charakterizované četnými tábory lidu na památných místech, jichž se zúčastnily statisíce lidí, otřásl habsburskou monarchií. Do hnutí bylo hromadně zangažováno české rolnictvo a dělnictvo. V té době padlo několik rakouských vlád. Od roku 1871 však nasadila vláda zejména proti mohutnému stávkovému hnutí dělnictva solidarizujícího s Pařížskou komunou ostře potlačovatelský kurs. V dubnu roku 1873 byla provedena ústavní reforma vyhovující nově se formující buržoazní společnosti – ovšem hlavně rakouské a uherské. Česká buržoazie svůj státoprávní boj, zahájený roku 1848, znovu prohrála. Nebyla však tak slabá, aby složila zbraně.¹ Především bylo nutné trpělivě rozšiřovat hospodářskou základnu.

Právě ve zmíněném roce 1873, dne 27. května, přednesl ve sboru obecních starších královského hlavního města Prahy nový starosta Josef Huleš jménem zvláštního výboru, jehož členy byli i známí mladočeští politikové, jako například dr. Karel Sladkovský a dr. Eduard Grégr, návrh na zřízení Městské spořitelny pražské. Tento návrh výboru byl přijat ve sboru obecních starších 19. ledna 1874. Po úředním jednání s místodržitelstvím a po záruce obce Pražské za vklady nové spořitelny byly v březnu 1875 potvrzeny stanovy a zvolen první výbor, který zvolil i první ředitelství v čele s předsedou Karlem Kleinbergem.

Mezi peněžními ústavami v celém Rakousku patřil rozvoj této spořitelny k nejrychlejšímu. O tom svědčí i střídání budov: původně Staroměstská radnice, od roku 1886 „Stará rychta“ v Rytířské ulici – dnešní čp. 404/12 – a od roku 1894 vlastní budova v Rytířské ulici čp. 536/29. Stejně rychle jak spořitelna získávala řadu nových budov a sběren v Praze i mimo ni, stával se objekt v Rytířské ulici spíše reprezentační centrálou celého tohoto komplexu. O historii místa, kde byla nová budova Městské spořitelny pražské postavena, a o organizaci a finančním zajištění této stavby nás zevrubně poučuje bohatě ilustrovaná pamětní kniha, vydaná roku 1894 pod názvem Nová budova Městské spořitelny pražské:

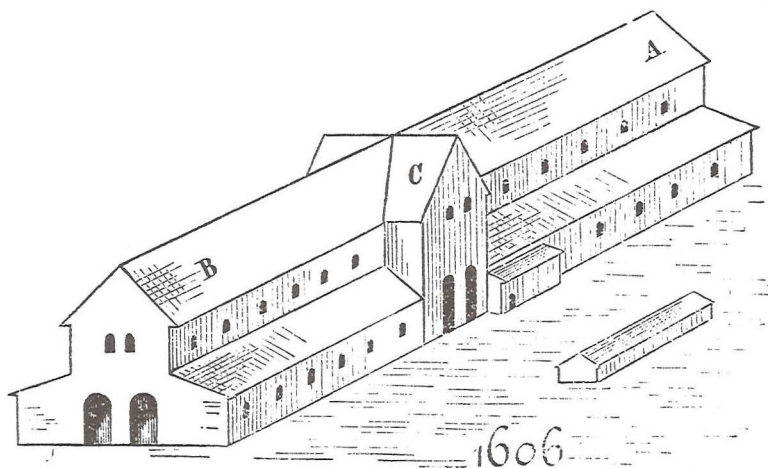
„Kotce soukenické čili postřihačské dle W. W. Tomka postaveny byly asi r. 1362, nalézavše se před tím na náměstí před radnicí staroměstskou. Kotce tyto táhly se podle dvou krytých, 7 metrů širokých chodeb dvěma řadami proti sobě od kostela sv. Havla k nynější

Sirkové ulici (A – podle Sadelerova náčrtku z r. 1606) a od této až k novému trhu Uhelnému (B), avšak tak, že mezi jedním a druhým oddělením ponechána byla ulička krytá (C), kterou se chodilo z ulice Junošovy (nynější Sirkové) proti rychtě k bráně sv. Havelské (na nynějším Můstku).⁴²

Z tohoto a z dalšího popisu se dovídáme, že budova Kotců v podobě gotické baziliky byla ojedinělou středověkou stavbou a tržnicí – měřila 195 metrů při šířce 22,5 metrů. Její střední kolmo průchodní část tvořila hranice mezi dnešní ulicí Melantrichovou (tj. bývalou Sirkovou) a ulicí Na můstku. Větší část Kotců přilehlá k Uhelnému trhu byla později přestavěna na různé domky a zbyla jen část menší, s kolmým průchodem a křídlem ke sv. Havlu.³ Avšak i ta byla ještě dost rozlehlá (55 metrů), aby ji mohl pražský magistrát adaptovat roku 1737 nákladem 15 000 zlatých na stálé divadlo, které časem přijalo název Královského národního divadla. V roce 1771 v něm byla hrána první česká činohra Kníže Honzyk. Hrál se zde až do roku 1782, kdy bylo nablízku vystavěno nové Nosticovo (Stavovské, dnešní Tylovo) divadlo. Než byly v roce 1891 staré Kotce definitivně zbourány, aby ustoupily nové budově Městské spořitelny pražské, sloužilo jejich druhé patro jako malírna dekorací Stavovského divadla.

Hned po přestěhování spořitelny do obecní budovy – Staré rychty – v roce 1886, bylo jasné, že ani tento nový stánek stačit nebude. Od roku 1888 ředitelství hledalo vhodné staveniště, ale z různých příčin se mu to nedařilo. V roce 1890 bylo proto rozhodnuto postavit spořitelnu na místě Kotců. V pamětní knize o tom čteme:

„Dne 11. listopadu 1890 podepsána trhovářská smlouva s obcí Pražskou, kterouž Městská spořitelna pražská koupila částí Kotců obci Pražské patřící za úhrnnou trhovářskou cenu 210 220 zlatých, 71 krejcarů. Také s ostatními vlastníky krámků v Kotcích ...docíleno mezitím dohodnutí, dle něhož Městská spořitelna pražská získala tyto ostatní části Kotců za další

Kotce soukenické a postřihačské ze 14. stol. podle Sadelerova pohledu na Prahu z r. 1606

Kotce v 18. stol. (rytina znač. Jos. Carmine. A. V.)

cenu 160 300 zlatých, čímž se stala vlastnící celé budovy i s jejím příslušenstvím.“ K tomu je třeba dodat, že vlastníků a nájemců jednotlivých krámů a krámečků v Kotcích, s nimiž bylo nutno uzavřít trhové smlouvy, nebylo málo.⁴

Ani volba architekta nové budovy nebyla záležitostí právě snadnou. Při dvojím konkursním řízení pro stavbu nové budovy byla přijata a oceněna celá řada návrhů předních architektů. Na základě zkušeností ze všech předložených prací a ve snaze docílit co největší účelnosti budovy bylo svěřeno provedení definitivních plánů, dozor a řízení stavby architektům Antonínu Wiehlovi a Osvaldu Polívkovi a stavitelům Quido Bělskému a Janu Deportovi, za spolupráce ředitele kanceláře dr. Josefa Hubeného. Vrchní dozor mělo ředitelství.

Ještě roku 1891 byly zadány zednické, kamenické, tesařské a další práce, a začalo bourání starých Kotců. Druhého října se už v hloubce čtyř metrů kladly základy. Různé práce a dodávky byly zadávány během stavby. Dbalo se přitom zásady, aby se veškerých prací účastnili domácí umělci a odborní pracovníci – to se v Praze u význačné budovy stalo poprvé. Proto například železnou konstrukci střech dodala Českomoravská továrna na stroje, veškerá

Kotce koncem 19. stol – před bouráním

elektroinstalační zařízení včetně lustrů, kandelábrů, ventilátorů, zařízení telefonu a telegrafu firma František Křížík. Na bohatou výzdobu stěn a schodiště nebyl použit ani jeden kubický centimetr dovezeného mramoru. Vnější stěny budovy byly vyrobeny z hořického pískovce, čtyři metry široké stupně hlavního schodiště z jednoho kusu broušené štěkeňské žuly, zábradlí z mramoru sliveneckého, suchomastského a z lomů „Akciové společnosti ku vyrábění vápna a cementu v Berouně“, sokly z mramoru sliveneckého, prostoupeného zkamenělinami korýšů z rodu orthoceras. Byla použita i zlatistá žula ze Železnobrodska. Svým způsobem byla unikátní i mozaiková podlaha dvorany v prvním patře, složená ze čtyř a půl miliónů kamínků. V objektu byl vybudován složitý systém ústředního topení a ventilace, přičemž bylo pamatováno i na čištění a chlazení vzduchu sprchou studené vody. Aby bylo dosaženo této nádhery a technické dokonalosti, byl původní finanční rozpočet na budovu úmyslně značně překročen.⁵ Zdůraznili to i slavnostní řečníci při otevření budovy, například starosta královského hlavního města Prahy Čeněk Gregor: „Jest mi upřímným potěšením, že Městská spořitelna pražská dosáhla konečně této krásné vlastní své budovy, tohoto skvělého díla české práce a českého umění, jež na příští rozvoj její nezůstane zajisté bez blahodárných účinků.“

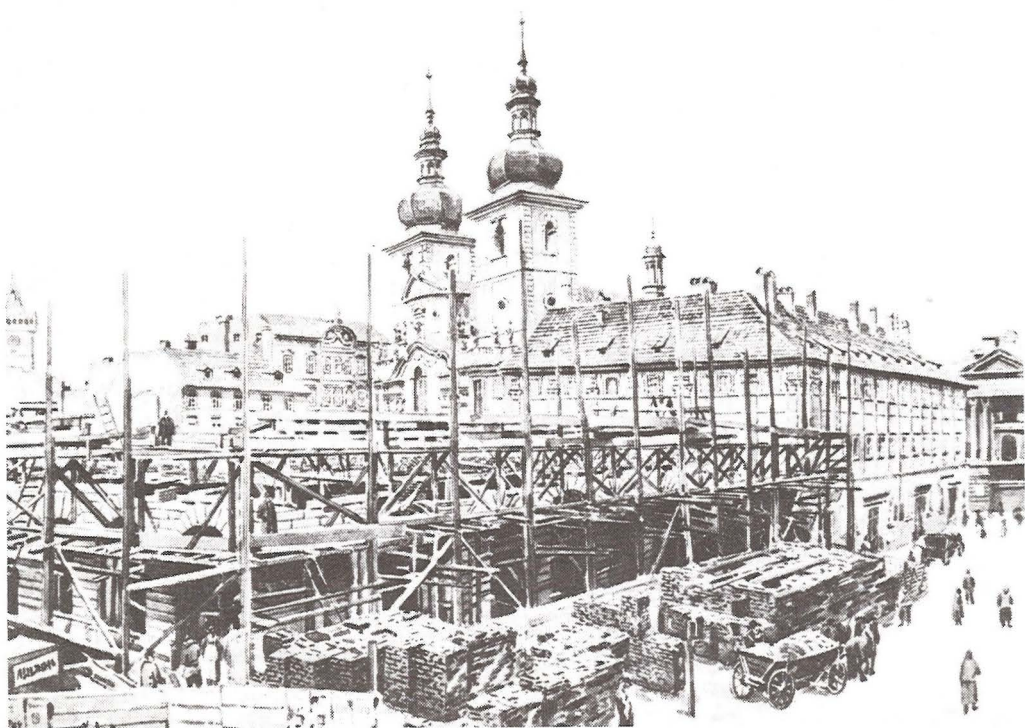
Tyto a další okolnosti, zejména styl celé umělecké výzdoby, svědčí o tom, že budovatelům

šlo o stavbu monumentální, výsoce reprezentativní a politicky angažovanou. Česká buržoazie, dosud mladá, počala v té době v českých zemích hospodářsky přerůstat buržoazii cizí. Jejím strategickým cílem bylo dovést nedokončenou revoluci z roku 1848 k úspěšnému konci. Přestože v devadesátých letech nastal nový rozvoj dělnického hnutí a zakládala se široká síť sociálně demokratických organizací, považovala se česká buržoazie tradičně za jediného vůdce celého českého národa. Proto jí vyhovoval Alšův cyklus šestnácti lunetových maleb Čtvero ročních období, umístěný po obvodu stropu dvorany, s motivy venkovského pracujícího lidu, mezi nimiž nechybí pasáček a husopaska.

Celá umělecká výzdoba spořitelny se důsledně přidržovala jednotné, optimistické ideové koncepce. Záměrně byl zvolen novorenesanční sloh (sloh budovy Národního divadla a Národního muzea), protože pojem renesance – obrody, byl plně v souladu s představou obrozeného národa. Tento sloh byl spjat s oblým latinským typem písma na rozdíl od slohu novogotického, k němuž se organicky hodil lomený švabach a v němž byly vybudovány některé typicky reprezentativní pomníky oslavující feudální monarchii – například památník Hold českých stavů císaři Františkovi, stojící na nábřeží nedaleko Národního divadla. Úsilí o slohovou jednotu v umělecké výzdobě spořitelny vyniká tím více, neboť koncem 19. století už docházelo k značnému míšení historizujících slohů.

Zadní strana Kotců před zbouráním kolem r. 1890

Akvarel H. Ježka – Stavba hlavní budovy Městské spořitelny pražské v Rytířské ulici

Také dekorativní štuková výzdoba druhého vestibulu a dvorany od profesora Celdy Kloučka se důsledně přidržuje květinového dekoru, který v tehdejší českém umění znamenal ideový odklon od historizující ornamentalistiky (stal se i základní součástí nového secesního slohu) a řadil se k realistickým proudům tehdejšího umění, i když svou často přebujelou formou nepřevyšoval uměleckou úroveň stylu, od kterého se odvracel.

O tom, jaký význam byl přikládán umělecké výzdobě nové budovy, nejlépe svědčí podíl takových mistrů, jako byl Mikoláš Aleš, Bohuslav Schnirch a Josef Václav Myslbek. Autory jednotlivých soch na průčelí budovy byli: Stanislav Sucharda – Spořivost, František Stránský – Pilnost, František Hošek – Průmysl, Gustav Zoula podle náčrtku J. Růžičky – Zámožnost, František Hergesel – Opatrnost, Antonín Procházka – Umírněnost, Bernard Seeling – Hospodářství, Ludvík Wurzel – Orba. Wurzel byl i autorem osmi medailónů na fasádě. Cíповé figurální náplně pod druhým patrem provedli František Hošek, Stanislav Sucharda a Gustav Zoula, žáci umělecko-průmyslové školy ve speciální škole ředitele Josefa V. Myslbeka, pod jeho dozorem. Karyatidy (sloupy v podobě žen) ve dvoraně navrhli František Hergesel, Alois Popp a Antonín Procházka. Z pískovce tyto figurální a ornamentální práce vytesali bratřenci Ducháčkové, Čeněk Vosmík a Ladislav Wurzel. Umělý mramor ve vestibulu, na hlavním schodišti a ve dvoraně vytvořil Josef Ronco. Malířský cyklus Čtvero ročních období v šestnácti lunetách dvorany provedl podle Alšových návrhů

Jaroslav Věšín. Autorem dekorativních figurálních maleb v původních pokladních místnostech (v prvním patře) a při zadním schodišti byl Karel Vítězslav Mašek. Strop dvorany je skleněný, zdobený malovaným dekorem. Teracové a mozaikové dlažby byly zadány L. Toffolovi, šamotové dlažby firmě Bárta a Tichý, Rakovnické továrně Vlad. Vondráček a spol. a Teplické továrně na zboží chamottové atd.

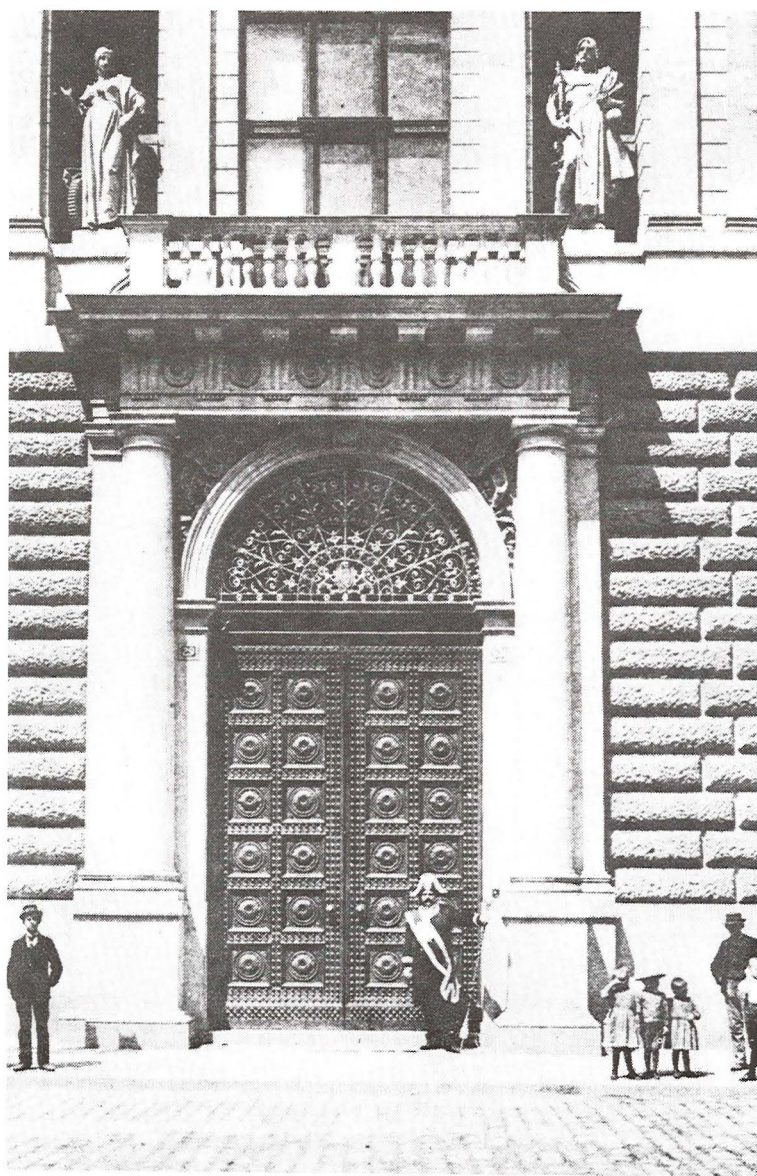
Jedinou a nevyhnutelnou „dani“ c. k. mocnářství byl obraz Františka Ženíška, představující jakýsi oltář z bílého mramoru s poprsím císaře Františka Josefa v medailónu uprostřed, ozdobený z každé strany jednou různolící poodhalenou krasavicí, sedící na mramorovém stupni a vzhlížející k císaři. Tento obraz byl ovšem umístěn stranou veřejnosti, vzadu v zasedací síni pod dřevěným stropem. (Později byly tyto symboly zakryty. V dnešním Muzeu Klementa Gottwalda je v těchto místech expozice národní a demokratické revoluce a osvobození Československa Rudou armádou). Bohaté vykládání této síně bylo prací firmy J. Skramlík a synové.

Pohled z Můstku na Městskou spořitelnu pražskou v r. 1894

Nová budova Městské spořitelny pražské byla slavnostně otevřena v neděli dne 24. června 1894. Vrata hlavního vchodu, ozdobená 1424 bronzovými hřeby a střežená pestře uniformovaným strážcem, a rovněž trojí zlatená mřížová vrata druhého vestibulu, přijala toho dne velký zástup představitelů pražské spořitelny a města i c. k. smetánku v čele s „nejvyšším

Hlavní vchod do spořitelny v r. 1894

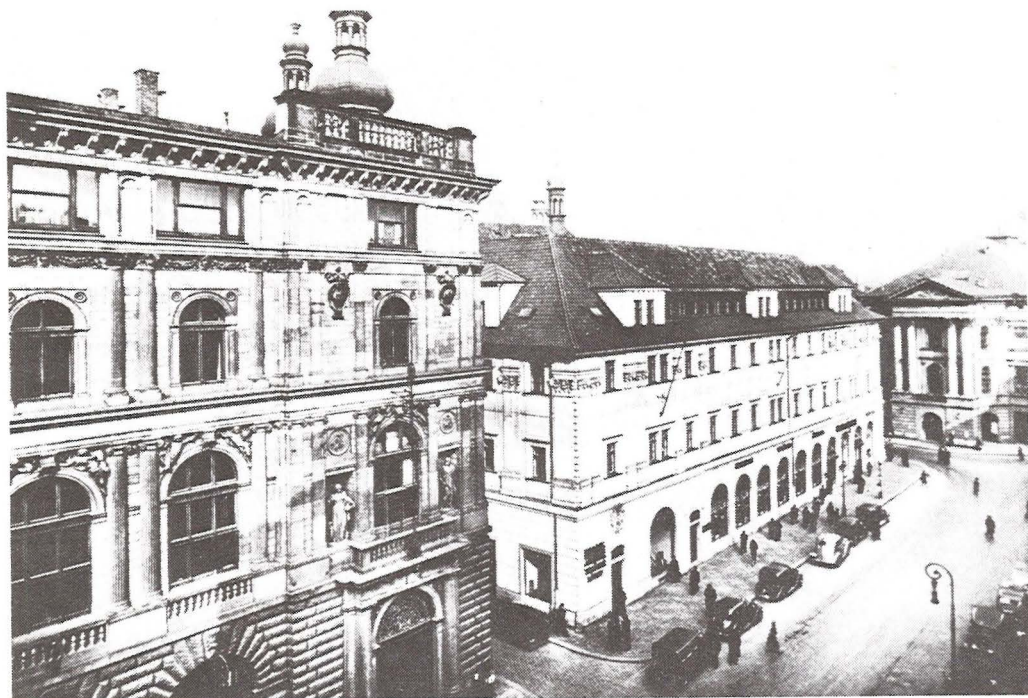

Dnešní Muzeum Klementa Gottwalda

maršálkem království Českého, Jeho jasností knížetem Jiřím Lobkovicem“. Jak zmíněný strážce, tak titulatura významných osobností a zejména inaugurační projev člena výboru na zřízení městské spořitelny dr. Mikuláše Karlacha, který budovu „vysvětil“, vzbuzují dnes už jen úsměvy. Událost to však byla mimořádně slavnostní a radostná, s celou řadou projevů, doprovázená častým sborovým zvoláním „Na zdar!“ a pěveckými vložkami „známého kvartetta Kytara“.

Podle údajů Městské spořitelny z roku 1935⁶ měl ústav v roce 1875 celkem 2908 vkladatelů s úhrnným vkladem 4 488 273 zlatých 21 krejcarů a celkovým jměním 13 159 zl 09 kr. V roce 1895 to bylo již 84 350 vkladatelů s úhrnem vkladů 50 449 280 zl 72 kr a s celkovým jměním spořitelny 3 174 761 zl 67 kr, v roce 1915 celkem 177 995 vkladatelů s úhrnem vkladů 213 876 799 K 26 h a v roce 1930 již 414 001 vkladatelů s úhrnem vkladů 2 mld 453 188 704 Kč 49 h a s úhrnným jměním spořitelny 162 955 799 Kč 26 h. Tento růst si pochopitelně vyžádal i rozšiřování operačních prostor. Spořitelna kupovala další domy v Praze. Tak například v roce 1929 koupila dům čp. 539 v Rytířské ulici – bývalý karmelitánský klášter sv. Leopolda, lidem podle sousedního kostela nazývaný Havelským klášterem (nyní Dům sovětské vědy a kultury). V roce 1931 měla Městská spořitelna pražská v Praze 19 sběrů, několik filiálků měla již předtím na Slovensku. V témže roce bylo v hlavní budově čp. 536/29 v Rytířské ulici přistavěno třetí patro,⁷ po slohové i technické stránce však nepřiliš citlivě.

Obě budovy Městské spořitelny pražské (čp. 536 a 539 v Rytířské ulici) v r. 1937 – po přístavbě 3. patra u domu čp. 536 v r. 1931 a po rekonstrukci budovy čp. 539 v r. 1937

Aby byl získán další prostor, byly současně likvidovány krámy v přízemí, které zde až dosud spořitelna pronajímala.⁸

V době světové hospodářské krize kapitalismu finanční rozvoj ústavu ovšem nepokračoval takovým tempem jako za kapitalistické konjunktury. V obchodní zprávě Městské spořitelny pražské za rok 1928 se psalo: „Bylo by si přát, aby prospěch z dobré zaměstnanosti našeho průmyslu vyvolal i vědomí obrovské zodpovědnosti u všech činitelů, jimž jest pečovati o dobrý a republice prospěšný vývoj našeho národního hospodářství. Prožili jsme již velmi mnoho trudných událostí v hospodářském i finančním životě, jejichž příčinou, mimo jiné, byl také nedostatek vědomí zodpovědnosti. Jest si připustiti i obavu, že po letech dobrých, po tzv. konjunktуре, mohou nastati časy méně příznivé, na něž není a nemá býti jiného léku než příprava v dobách dobrých, nemá-li nastati zklamání a volání po cizí pomoci. A trvale příznivé situace hospodářské ještě nikdy nebylo.“

Tento postřeh dnes už neznámého autora obchodní zprávy Městské spořitelny pražské za rok 1928 správně předvídal blížící se pohromu a také správně kritizoval nezodpovědnost finančních magnátů buržoazní republiky. Jejich vinou bylo za několik let v Československu na půl druhého miliónu nezaměstnaných – i když se jich tehdy uváděl necelý milión. Blížící se krizi na veřejném fóru naléhavě signalizovali zkušení politikové, u nás především Klement Gottwald, který ve známém dokumentu „Od oportunistické pasivity k bolševické aktivitě“ roku 1928 mluví o období přechodu k periodě zostřených třídních rozporů.

Na rozdíl od některých jiných spořitelen zasáhla však světová hospodářská krize kapitalismu Městskou spořitelnu pražskou méně výrazně. Koncem roku 1938 měla již 458 257 vkladatelů.⁹ Protože byla orientována v naprosté většině na Prahu, nedošlo u ní k žádným úbytkům na rozdíl od jiných ústavů, jejichž působnost zasahovala do oblastí ztracených po mnichovských událostech. Jen v roce 1939 přišla spořitelna o své tři nepříliš prosperující filiálky na Slovensku.

Za protektorátu byla hustá síť peněžních ústavů drasticky omezena, ústavy slučovány, aby mohly být takto získané pracovní síly posílány do říše. Největší slučovací akce proběhly

Pohled do dvorany spořitelny z 2. patra

v Praze. Už v roce 1941 byla k Městské spořitelně pražské připojena Městská spořitelna na Královských Vinohradech a k 1. lednu 1943 s ní byly sloučeny další ústavy: Spořitelna česká a čtyři okresní záložny hospodářské (na Smíchově, v Karlíně, v Hostivaři a ve Zbraslavi).

Tímto sloučením vznikl nový obrovský ústav – Spořitelna pražská, s ústředím v Rytířské ulici čp. 536/29. Výsledky spořitelní činnosti v době okupace byly však znehodnoceny vysokou válečnou inflací zvýhodňující především majetné vrstvy.¹⁰

Novým zákonem o organizaci peněžnictví, který byl přijat Národním shromážděním 20. července 1948 pod číslem 181, byly dosavadní spořitelny a záložny všech typů v rámci jednoho města sloučeny do jednoho peněžního ústavu nazývaného „Spořitelna a záložna“. Dosavadní přebujelost tzv. lidového peněžnictví, která byla už v době mezi oběma světovými válkami vážným problémem československé ekonomiky, tím byla odstraněna. Tak vznikl od 1. srpna 1948 i v Praze nový mohutný peněžní ústav – Spořitelna a záložna v Praze – jehož ústředí bylo dál v Rytířské ulici. Vedení potom přešlo z Rytířské ulice čp. 536/29 na Václavském náměstí č. 42, kde byla od 1. 1. 1953 umístěna i hlavní správa státních spořitelen v Československu.

Budovu bývalé Městské spořitelny pražské v Rytířské ulici převzal od 1. 1. 1952 Ústřední výbor Komunistické strany Československa a využil ji pro účely Muzea revolučního dělnického hnutí.

POZNÁMKY

¹ Viz Urban, O.: Česká společnost 1848–1918. Svoboda 1982, s. 263–4.

² Od roku 1894 se Sirková ulice nazývá Melantrichovou.

³ V brožurě Praha pokroková, kterou vydalo Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v r. 1981, se na s. 21 píše: „Čp. 539 – klášter s kostelem sv. Havla, Rytířská 31, Havelská 24, Železná 24. Barokní klášterní stavba s úpravami z 19. a 20. století při gotickém trojlodním kostele, přestavěném v polovině 14. století z románské stavby a znovu upravovaném v 17. století. V kostele kázali před rokem 1369 Konrád Waldhauser, Jan Milič z Kroměříže a v roce 1404 Mistr Jan Hus. – V roce 1848 v budově zasedal tzv. Svatováclavský výbor, který sem dne 17. 3. 1848 přišli požádat dělníci, aby se ujal jejich zájmů...“

V roce 1937 proběhla generální rekonstrukce budovy na náklad a pro účely Městské spořitelny pražské. Od roku 1952 zde sídlil Ústav dějin KSČ. – Dne 29. 5. 1971 zde bylo slavnostně otevřeno sovětské kulturní středisko (dnes Dům sovětské vědy a kultury).

⁴ Veškeré tyto a další archívni dokumenty jsou v archívu České státní spořitelny v Karlíně.

⁵ V knize Půlstoletí Městské spořitelny pražské 1875–1925, vydané roku 1925 v Praze, se na s. 30 uvádí nepatrně menší částka: „Za celé ono stavební místo celkem bylo vyplaceno zlatých 367 032, suma na tehdejší poměry velice značná...“ Stavební náklad činil od roku 1895 965 909 zl 41 kr.

⁶ Viz brožuru Městská spořitelna pražská 1875–1935, kterou vydal nákladem MSP Melantrich 1935.

⁷ Viz Stavebně historický průzkum, architektonické památkové vyhodnocení, Praha, Staré Město, 1. díl, vydal Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů v Praze, ad blok č. 1030, čp. 536–I.

⁸ Podle ústního svědectví býv. náměstka ředitele MSP Václava Kyliána (nar. 1902). Viz též příslušný fond v archívu ČStSp.

⁹ Účetní výkaz MSP za rok 1938, nákladem MSP, Praha 1939.

¹⁰ Plecháček, I.: K dějinám spořitelnictví v Československu. Vydalo generální ředitelství ČStSp, Praha 1983, s. 29.